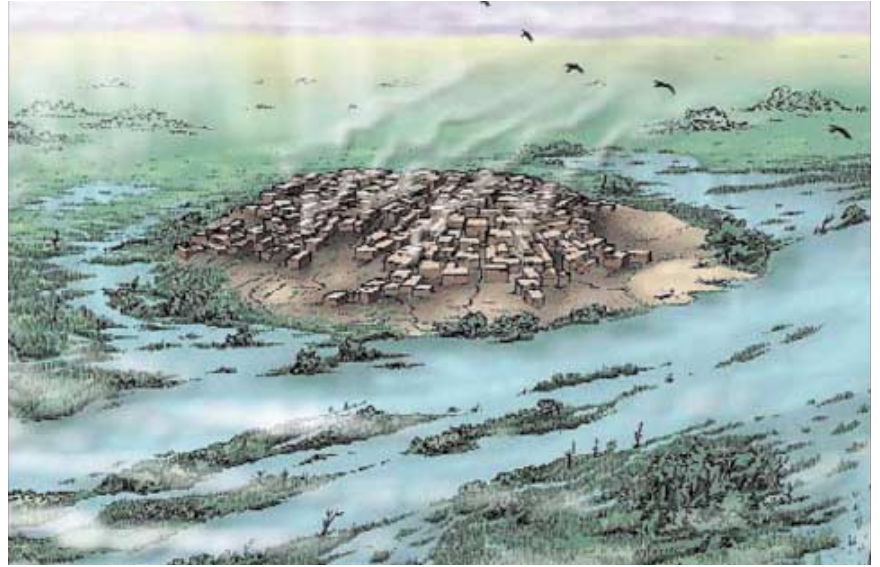

ÇATALHÖYÜK'ÜN YENİ SÜRPRİZİ

Anadolu, “uygarlıkların beşiği” tanımlamasını haklı çıkaracak bir neolitik çağ (cilalitaş devri) yerleşimine evsahipliği yapmış. 95 yüzyıl önce Çatalhöyük’ü kuran çalışkan insanların, uygarlık tarihinin en önemli dönemeçlerinden olan tarım devrimine öncülük ettikleri biliniyor. Ancak, bu sanat düşkünü, gizemli insanların yaşam biçimi, torunlarını şaşırtmaya devam ediyor.

Konya’nın güneyinde bulunan Çatalhöyük kazıldıkça, arkeologlar buldukları kalıntıların olağanüstü niteliğine denk sürprizlerle karşılaşılıyor. Örneğin, uzunca bir aradan sonra sekiz yıl önce yeniden başlatılan kazılar, tarihi 9500 yıl önceye giden yerleşim merkezinin, önceden sanıldığı gibi bir ana tanrıça kültünün yeşerdiği bir “kent” değil, ussal sınırların çok ötesine taşmış bir “köy” olduğunu ortaya koymuştu (Bkz: Çatalhöyük’ün Yeni Resmi, Bilim ve Teknik Sayı 386 [Ocak 2000] s. 10).

Arkeologları şaşırtan bulgular neler mi? Evlerin tabanına gömülü, bıçakla vücutundan ayrılmış kafatasları; olağanüstü güzellik ve incelikle süslenmiş çanak çömlek; alçıyla kaplı duvar, tavan ve döşemelerdeki resimler ve süsler. En çok dikkati çekense, sayılarının 5000’i bulunduğu tahmin edilen Çatalhöyük sakinlerinin olağanüstü sıkışık bir yerleşim biçimini seçmiş olmaları. Evler adeta birbirinin üzerine yapılmış. Öyle ki, içlerine girmek için kapı yerine tavanlarında açılmış delikler kullanılmış.

Çatalhöyük’te yaşayan insanların, Neolitik dönemin tarım devrimini başlatan öncüler oldukları ve yabani tohumları evcilleştirdikleri; bu sayede göçebeliği terk edip yerleşik düzene

geçtikleri düşünülüyor. Kazılar, bu neolitik yerleşim biçiminde buğday ve arpanın yaygın olarak tüketildiğinin kanıtlarıyla dolu. Ancak, geçtiğimiz yıl sonlarına doğru ortaya çıkan sürpriz, Çatalhöyük’ün hiç de tarıma elverişli bir yerde kurulmadığı. Birçok kanıt, tersine binlerce kişiyi barındıran yerleşimin, bataklık bir alanın ortasında kurulu olduğunu, tarım ve hayvancılık için elverişli en yakın alanlarınsa 12 kilometre uzaklıkta olduğunu gösteriyor. Plymouth Üniversitesi’nden (İngiltere) Neil Roberts’a göre, köyü çevreleyen alanlar yılın en az iki üç ayında sular altında kalıyordu. Öteki

Bu buğday hücreleri, tarımın kuru yerde yapıldığını gösteriyor.

araştırmacılar da bir bataklık yerleşimi resmini inandırıcı buluyorlar. Aslında bölgenin geçmişi de bu tabloyu doğruluyor. Bulgular, eskiden bölgede muazzam bir göl olduğunu, ancak günümüzden 12.000 yıl önce bu gölün kuruyarak gerisinde büyük bir bataklık bıraktığını ortaya koyuyor. Çatalhöyük'ün kurulmasından 2000 yıl kadar önce de meşe ve ardıç ağaçlarının yakın tepelerin eteklerinde bitmeye başladığı, ancak köyün çevresinin çıplak bataklık olduğu anlaşıyor. İlk yerleşimcilerin 9.500 yıl önce gelmesinden hemen önce, o zamanlar bir bölümü hemen Çatalhöyük'ün yakınından geçen Çarşamba ırmağı, geniş alüvyon tabakaları bırakmaya başlamış. Bu tabakalar, her yıl düzenli taşmalar olduğunun bir kanıtı.

Bataklık senaryosuna bir başka kanıt da Cornell Üniversitesi'nden (ABD) zooarkeolog Nerissa Russell ve ornitolog (kuşbilimci) Kevin McGowan sağlıyorlar. İki araştırmacıya göre, Çatalhöyük yakınlarında bulunan fosilleşmiş kuş iskeletlerinin %75-80'i ördek, kaz, su tavuğu gibi su kuşlarına ait.

Çatalhöyük'ün bir bataklığın ortasında kurulu olduğu, bu durumda kesin gibi. Peki, kalabalık köy halkını besleyen tahıl nerede ekilip biçiliyordu? Bu sorunun yanıtını da Londra'daki University College arkeologlarından Arlene Rosen veriyor. Rosen'a göre kanıt, pitolit denen mikroskopik fosil bitki artıklarından geliyor. Pitolitler, bitkiye topraktan giren silikanın, bitkinin zar dokusundaki hücreler içinde birikmesiyle oluşan taşı yapıları. Pitolitlerin miktarı toprağın niteliğine ve bitkiye giren suyun miktarına göre değişiyor. Kilce zengin alüvyon topraklarında sulanan tarlalarda su, bitkiye daha çok silika taşıdığından bitkide zengin kümeler halinde silikatlaşmış hücreler oluşuyor. Kuru tarımdaysa pitolitler tek başlarına ya da seyrek kümeler halinde görülüyorlar. Araştırmacı, Çatalhöyük'te bulunan buğday ve arpa pitolitleriyle ilgili incelemelerin henüz ön aşamada olmasına karşın, kuru tarım modeline uyum gösterdiğini belirtiyor.

İyi de, Çatalhöyük'lüler neden gidip tarlalarının, otlaklarının yanına yerleşmemişler de, ekinlerini sürüle-

rini korumak için hergün kilometrelerce yol kat etmeyi, ya da uzun süre geçici barınaklarda yaşamayı seçip evlerini batağın ortasına kurmuşlar? Bu konuda düşünceler değişiyor. Boston Üniversitesi'nden Curtis Runnels ile, Cambridge'den Tjeerd van Andel'e göre, Yunanistan'daki bazı neolitik yerleşimlerde de görüldüğü gibi, killi toprağın bahar taşkınlarından sonra suyu depolaması, bataklığı yerleşim için çekici hale getirebilir. Kazıları yöneten, Stanford Üniversitesi'nden arkeolog Ian Hodder'a göre, Çatalhöyük'lüler bataklığa bağlayan şey, o öylesine ustaca kullandıkları alçı. Köy sakinlerinin her yıl evlerini yeniden sıvayıp süslediklerine dair kanıtlar bulunduğu işaret eden Hodder, alçı yapımında kullanılan marl kilinin Çatalhöyük bataklığında, taşkınların bıraktığı alüvyon katmanlarının altından görece kolay çıkarıldığını söylüyor. Yerleşim yakınlarında bulunan bazı çukurlar da burada taş ocakçılığının varlığına işaret ediyor. Hodder, Çatalhöyük'ün, neolitik tarım devrimcilerini yerleşik düzene çeken şeyin, karın doyurma dürtüsünden çok, alçı üzerine çizilmiş resimler ve alçıdan heykelciklerle simgelenen ortak bir inanış olduğu görüşünde.

Tabii, beslenmenin daha temel bir dürtü olduğu görüşünden vazgeçmeye herkes hazır değil. Bu durumda Çatalhöyük'lülerin sıradışı yaşamlarını açıklamak için yeni kazı mevsimiyle birlikte ortaya çıkabilecek yeni bulgular bekleniyor. Ancak geçmiş deneyimlere bakılacak olursa, yeni kazıların yanıtlardan çok yeni bulmacalar ortaya çıkarması daha büyük bir olasılık.

Raşit Gurdilek

Bu boyalı leopar figürleri gibi sanat eserleri Çatalhöyük'te alçının bol miktarda bulunduğu kanıtı.

Kaynaklar
Science, 14 Aralık 2001
Science, 29 Ekim 1999